Aleksa Milenković

TIHA DRAMA GLASA

(Milan Vurdelja: *Poput usta na potiljku*, Plato, Beograd, 2024)

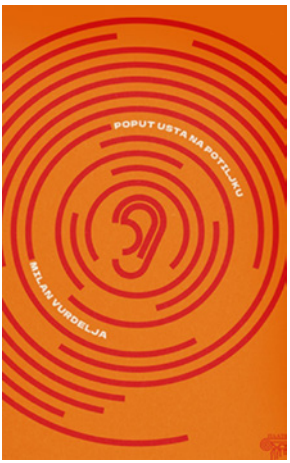

Muklo to nečuj neki
u meni sluči.
Momčilo Nastasijević

Should I propose friendship?
Dry Cleaning

Samo ti trepni kao da me razumeš
i cela priča imaće smisla.
Six Pack

Smešten u poredak negativne utopije, tehnološki uznapredovalog i dehumanizujućeg doba koje je nastupilo, vremenski inače bliskog našem dobu, roman *Poput usta na potiljku* autora Milana Vurdelje predočava nam priču o tekućem civilizacijskom sunovratu, ljudskoj prirodi i humanosti uopšte. U svetu u kojem vlada Pošast (biološkog ili moralnog/duhovnog tipa?) nužne su i pojave straha, zavera i progona pred nevidljivim silama zla, i upravo to čini osnovni ambijent ove knjige.

Roman *Poput usta na potiljku* u svom osnovnom narativnom toku predstavlja razgovor oca i vesele, razigrane i promućurne ćerke. Njih dvoje prevashodno implicitno, a potom i eksplicitno, razmotavaju klupko očeve prošlosti, tačnije perioda (od devet godina) u kojem je vladala „Pošast afazije", svojevrsno stanje „mutavosti", čija je žrtva bila i njegova trudna supruga Duška. *Velika šestorka*, tajnoviti i nikada neprikazani predstavnik vlasti, ima za cilj suzbijanje zaraze, koje se sprovodi privođenjem i izolovanjem onih koji su joj podlegli. Pošto je Pošast uzela maha i raširila se po celom svetu, Velika šestorka organizuje posebne, isledničke jedinice (svaka vlast ima svoju službu), koje imaju izvršnu funkciju nad određenom oblašću, okrugom – „prefekturom". Otac ne prijavljuje svoju ženu i skriva je, strahujući od rastanka, ali i nedovoljno informacija o procesima kojima se zaraženi podvrgavaju nakon odvođenja.

Sama pripovest obuhvata nekoliko vremenskih ravni. U priču će se uključiti i mnogi drugi likovi, bivajući ili aktivni učesnici, kao što je ujak/šurak Isidor (u ekspoziciji naveden kao „najdelatnija ličnost") ili Prvi islednik okruga, ali i oni pasivni, čija je uloga tek u indirektnoj vezi s njima, poput Miloša Brdara, koji je kreator „jajolikog uređaja", koji služi za ispitivanje onih koji skrivaju „afatičare". Najvažniji takav lik jeste „Zamišljeni svedok", koji posmatra Oca i Ćerku dok razgovaraju i čije se neposredno prisustvo u samim događajima ne može pouzdano potvrditi (a to je slučaj i s još nekim ličnostima). On predstavlja vrstu spone s pripovedačem i ima mogućnost da prisustvuje (posvedoči) skoro svim situacijama nezavisno od vremena u kom se odvijaju, makar bile deo porodične

prošlosti ili prošlosti drugih likova, kao što je ona Prve sekretarke prefekture. Dakle, Zamišljeni svedok, poput „sveprisutnog okulara" (211), čini se krovnim likom, kroz čiju se perspektivu i kontemplacije o neobičnim događajima prati razvoj ovog romana, a posledično i razvoj njega samog. Ovaj vodič, i sam zbunjen onim što vidi, vodi nas kroz tihi pakao sveta ove knjige.

Sve je u ovom romanu pod znakom pitanja. Njegova sižejna postavka zasniva se na tajnovitosti, što znači da je *spiritus movens* teksta odgonetanje događaja, ljudi koje Otac i Ćerka susreću (s kojima se mimoilaze), kao i prostornog realiteta sa svojim neonskim bilbordima, hidrantima-kamerama i drugim uređajima za praćenje i prisluškivanje. Likovi su konstruisani tako da imaju nešto nedokučivo, enigmatično. U tom smislu, najreprezentativniji primer jeste Prva sekretarka prefekture (lik izuzetno vešto uobličene intimne istorije), čiji je život šifra za sebe, baš poput njenog tela prekrivenog tetovažama. U slučaju pojedinih likova, kao što je onaj sa zečjom usnom, treba uložiti napor pri pukoj identifikaciji, zbog njihove „višeličnosti/bezličnosti". Roman je ustrojen tako da je prepun zamki, rukavaca i stranputica koje s uzbuđenjem proveravamo, odbacujemo i dovodimo u vezu. Čitalac, kao i Zamišljeni svedok, uvek su pod teretom razumevanja same priče i njenih likova. Takođe, glavnom narativnom toku prethodi jedan događaj u kojem se na „sceni" pojavljuju dva lika – „Nemušti" i „Vičan rečima". Zamišljeni svedok posmatra čudnu, skoro grotesknu interakciju, čiji je konačni rezultat nešto što može predstavljati parabolični okvir ovog romana. Sve u svemu, to Vurdeljinu knjigu čini izuzetno zanimljivom i primorava čitaoca da iz stranice u stranicu prodire u značenje svakog iskaza.

I sama priroda ovog dela donekle je mistifikovana autorovim određenjem romana „u osam činova, s međuigrama i duplim epilogom". Njegovom hibridnošću implicira se nekoliko relevantnih činjenica. Naime, dramski potencijal sugeriše da je dijalogičnost, odnosno razmena reči/iskaza jedan od njegovih najvažnijih aspekata. Uzimajući u obzir da se kroz celo delo tematizuje moć i nemoć govora, ovaj sloj teksta čini se nadređenim u odnosu na ostale romaneskne ravni. Dakle, *Poput usta na potiljku* temeljno preispituje pojam jezika, odnosno rečenog/neizrečenog (prećutanog) i njegovih dalekosežnih posledica, ali i ograničenosti. Takođe, već pomenuta ekspozicija (naslovljena: „LIKOVI, LIČNOSTI I LICA", čime se može zaključiti ponešto i o samim akterima) ima nekoliko funkcija od kojih bismo ukazali samo na jednu. Pomenuti „Otac" i „Ćerka" – njegova ćerka, njegov najbolji i najstrpljiviji sagovornik, nestalnog raspoloženja i upitnih godina, tu je da stalno obara gotove istine i produžuje razgovore – predstavljaju uloge koje nemaju ime i prezime, čime se implicira određeni identitetski problem. Zbog ekspozicije, likovi dobijaju i na artificijelnosti, što takođe može predstavljati jednu od autorovih (postmodernističkih) zamki. Sa druge strane, ovo je roman u svom klasičnom značenju upravo zato što predstavlja jednu priču kojom se u stvari ukazuje na nemar s kojim se prema pojmu priče i pričanja ophodimo. Pričom i pričanjem koje opominje Vurdeljin roman je suprotstavljen tišini, ćutanju, negovoru, koji ga u različitim tonalitetima iznutra boje.

Kompozicionu složenost i nepredvidivost priče omogućuje vrlo vešto i inventivno pripovedanje. Pripovedački stil predstavlja neprekidnu rekonstrukciju i razumevanje događaja koji se odvijaju („Ukoliko bi zamišljeni svedok dobio na uvid značenje šifre, mogućno bi se rasplela sledeća kratka i bolna hronika..."). Ipak, neretke su i lirske stilizaci-

je („Iz neugode iščekivanja otima se nešto što liči na dan” , ili: „Vrata više naliče prorezu ili ožiljku nego razjapljenoj rani svetlosti”), često ironijskog konteksta („ljudski inventar krajolika”). Ovakva stilska rešenja imaju svoj uzor u postmodernističkim pripovednim tehnikama. Izuzetna je preciznost i svedenost ispripovedanog, uprkos ponekoj dužoj rečenici koja pak ne umara, već poziva na otkrivanje značenjski uvek pregnantnog sledećeg iskaza. Tekst sadrži izvesnu gustinu, rečenica je teško prohodna, zarezi su česti, što zahteva pažljivo čitanje, ali ona retko ima izlišnih elemenata, bezmalo svaka reč je svrhovita. Štaviše, takvo sintaksičko ustrojstvo potpuno odgovara sadržaju ove knjige, odnosno utisku sterilnog i klaustrofobičnog sveta koji gradi (s tim u vezi treba pomenuti i relevantnu sponu s pojedinim ostvarenjima Kafkinog opusa, recimo *Procesom*). Na jezičko--stilskom planu ovaj roman potvrđuje vrlo umešnog pripovedača zbog razgranatosti rečeničnih celina, ali i bogatstva uglova iz kojih se iskazi otvaraju pred čitaocem, odnosno perspektiva iz kojih se komentarišu situacije.

Ovo prozno ostvarenje jedno je od onih čiji svet ostaje kao kristalno jasna slika našeg. Faličnost, degeneracija koja već u naslovu karakteriše njegove aktere, nije fizičke prirode, već duševne i duhovne. Usta su i dalje prisutna, ali njihova pozicija ukazuje na gubljenje ljudskog obličja. Govor je još prisutan, ali potkazivački, optuživački, jalov, tih, skoro beščujan. To je govor i glas „aveti i prikaza”. Čak i oni koji nisu već omamljeni novim poretkom (kapitalističkim, konzumerističkim, tehnološkim – sve je uvek deo jednog istog obrasca), odnosno oni koji drže do autentičnosti i individualnosti kao odlika humanog, ipak grcaju u samoći zbog višerazložne neizrecivosti, postepeno se gubeći i odlazeći u nemost. Zatvorenost prema drugom uvek je zatvaranje u sebe kog nema. O takvoj patnji ne treba da se ćuti.

Po kvantitetu i kvalitetu tema i pitanja koje istražuje roman *Poput usta na potiljku* delo je velikog zamaha, jedno od onih čiji sadržaj teži da na različite načine prikaže totalitet ljudskog života, a onda i predstavu civilizacijskog, odvajkada istovetno tragičnog smera (što se potvrđuje i autorovim pogovorom). U ovom slučaju, na nešto više od dvesta stranica, ta namera ne ostaje bez rezultata, poduprta uspelim, romanu odgovarajućim jezičko-stilskim planom i rešenjima, pristupu temama, odnosno perspektivom/perspektivama kojima tekst podnosi sopstvenu slojevitost. Dobro književno delo uvek nešto došapne čitaocu i o njemu samom, odnosno njegovim čitalačkim osobinama i navikama. Često se delom bavimo tek da bismo ga rastumačili i naknadno, pomalo mehanicistički i automatizovano, odredili emotivne razmere situacija koje su nam predočene, i poentu, previdevši njenu tragiku (suštinu). Kao i likovi ovog romana, navikli smo da gledamo, ali ne i da vidimo, da slušamo, ali ne i da čujemo. Ovo je knjiga koja zahteva pomno slušanje, da bismo u njenim rečima pronašli oči kojima nas traži.